

Naxçıvan xatirələri

GƏZDİM, GÖRDÜM, YAZDIM...

NAXÇIVANDA NƏ GÖRDÜM?

Bu fəslin adını belə adlandıрмаğım təsadüfi deyildir. Bu fəsil Naxçıvanın böyük oğlu, səsi Ataturk qədər çatmış, xəyallarımı Naxçıvana aparan, özü isə Naxçıvanı 1918-ci ildən ömrünün axırına qədər görməyən dahi Hüseyn Caviddən bəhs edir.

Məqalənin məzmununun nə olduğunu "Naxçıvan barədə araşdırmalarım" məqaləsində oxuya biləcəksiniz. Qeyd edirəm ki, atam da Hüseyn Cavid kimi Naxçıvanı uzun illər idi ki görmürdü. Düz 33 il bundan qabaq görmüşdü. O vaxtlar yəni sonuncu dəfə Naxçıvanı görərkən əzəli yurdumuz Qafan tərəfdən getmişdi atam Naxçıvana, özü də qatarla. Lakin indi erməni işğalçılarına görə əzəli yurdundan keçib Naxçıvana gedə bilmirdi. Arzu edirəm ki, nəinki Qafanı, bir ucu Hindistana çatmış bütün tarixi torpaqlarımızı azad etmək qismətimiz olsun.

Mövzudan kənara çıxdığım üçün üzr istəyirəm. Yenidən gözəl Naxçıvanıma qayıdıram. Biz «Təbriz» mehmanxanasının rəhbəri, hörmətli Bəkir Başla görüşdük. Mən ondan xahiş etdim ki, mənim Naxçıvanın tarixi yerlərini görməyim üçün şərait yaratsın. O mənim Naxçıvanı görməyim üçün şərait yaratdı, avtomaşın və bələdçi ilə bizi təmin etdi. Əslində, bunlar bizim Naxçıvana getməyimizi təşkil etmiş, yuxularımı çin etmiş Xeyrixah İnsanın tapşırığı ilə əvvəlcədən təşkil olunmuşdu. (Bu barədə Bakıda təyyarəyə minərkən bilmişdim) Günorta Naxçıvanının tarixi və ecazkar yerlərini görmək üçün yola düşdük və ziyarətlərim başladı. Əvvəlcədən birinci haranı, növbəti hansı yeri ziyarət edəcəyimi planlaşdırmışdım.

ULU ÖNDƏRİN BÜSTÜNÜ ZİYARƏT VƏ YAXUD « BİR XALQ İSTƏYİ»

İlk olaraq sovetlər dönəmində Ulu Öndərimizin ikinci dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adını alması şərəfinə sağlığında Naxçıvanda ucaldılmış büstünü ziyarət etməklə başladım. Ziyarətim zamanı birinci addımda Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin ruhunu hiss etdim. Çox həyəcanlandım. Məhz bundan sonra hiss etdim ki, Naxçıvanımızın, eləcə də Azərbaycanımızın hər bir yerində Ulu Öndərimizin ayaq və göz izləri vardır. Ürəyimdə elə duyğu baş qaldırdı ki, Ulu Öndərimizin ruhu mənim ziyarətimi görür, hiss edir. Sanki bu Birinci Fəxri Xiyabana növbəti gəlişim idi və mən necə gəlmişdimsə, gülü büstün qarşısına qoyub getdim. İçimdə o qədər hisslər vardı ki... Bu hisslər 1923-cü ildən başlayırdı bu ana qədər... Birinci addımdan xatırlayırdım xatirələri... 10 may 2013-cü ildə hələ beş yaşımdaykən evimizdə atamın saxladığı sazı götürüb simlərə toxunduğum və "Xalq Heydər söyləyəcək" mahnısını oxuduğum anlar, hələ sözləri tam deyə bilməsəm də yangı ilə uşaq kövrəkliyi ilə oxuyurdum və mənə elə gəlirdi ki, heç kim bu sözləri mənim kimi ifa edə bilməz. Özü də bir neçə dəfə. İlk dəfə dil açdığım, birinci sözümün Ana, ikinci sözümün Ata, üçüncü sözümün isə... Üçüncü sözümün isə Heydər Baba olması... Bəli, anam öyrətmişdi bu sözləri mənə, ilk dediyim üç sözü; Ana, Ata və Heydər Baba... Anam idi dil açmayan uşağa danışmağı öyrədən, Anam idi üçüncü sözümün Heydər Baba olmasını mənə öyrədən. O, idi tariximi tanımağım, bilməyim üçün Heydər Babanı sevdiren...

Yenə də mövzudan kənara çıxdığım üçün oxuculardan üzr istəyirəm. Axı neyləyim, fikrim xatirələrə doğru hərdən uçmaq istəyir, hər dəm uçmaq istəyir... Bu da xatirədir, hansı ki, indi yazıram... Büstün önünə gül qoyduqdan və ehtiramımı bildirdikdən sonra gördüm ki, atam sürücü-bələdçi ilə söhbət edir. O, sürücüdən öyrəndiklərini mənə də danışdı. Sən demə, hərc-mərclik, özbaşınalıq olan

zaman, Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Naxçıvan camaatı Qəhrəman üçün canlarından keçməyə hazır olduqlarını belə bildiriblər... Necə? Növbə tutub həmin büstü qorumaqla... Yetər ki, bu abidə qorunsun, kaos, qan-qaraçılıq, hərc-mərclik yerinə, Qəhrəmanımıza sağlığında ucaldılan bu büst gələcəyə miras qalsın. Göz bəbəkləri kimi qorudular abidəni Naxçıvanlılar. Qorudular, bu günümüz üçün. Canlarından da keçməyə hazır idilər və İstəklərinə nail oldular. Ona qarşı olan bir xalq İstəyi, xalq coşqusu, xalq məhəbbəti nəticəsində biz azadlığı qramla yox, TAM ƏLDƏ ETDİK! Bu yerdə rəhmətlik, xalqımızın böyük şairi Xəlil Rza Ulutürkün şeirinə yazdığım bənzətməni xatırladım;

MÖMİNƏ ANAM MƏNİ GÖZLƏYİR VƏ YAXUD «ELDƏGİZİN ARZUSU»

Möminə xatun türbəsi Əcəminin möcüzəsidir, - deyə əbəş yerə yazmamışam. O möcüzəni Əcəmi yaratmışdır. Necə ki, Naxçıvanın hər qarış torpağında ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ayaq və göz izləri var, Möminə Xatun türbəsinə də həmçinin. Ancaq burda həm ayaq izi həm də göz izi var. O türbəyə Əcəminin əli toxunub. O türbə Əcəminin əlinin zəhməti, beyninin məhsuludur. Bəlkə də, türbənin palçığı Əcəminin alın təri ilə, bəlkə də, Anaya hansısa fanatının göz yaşları ilə yoğrulmuşdur, ona görə belə əzəmətlə əsrlərin sınağına sinə gərmiş, davam gətirmiş, qürurlu dayanmışdır.

O, türbədə böyük əl görürəm - bu türbə boyda, həmin əl ƏCƏMİ ƏBU BƏKR OĞLU NAXÇIVANININDIR!

Nida işarələrindən bezməyin, əziz oxucular! Özüm bu əsrarəngizliyi gördüyüm üçün coşğunam, hər sözümə coşqu yaratmağa çalışıram və bununla da Naxçıvanda necə sevinc hissi keçirdiyimi göstərmək istəyirəm. Necə fəxr hissi keçirdiyimi, Qafan-Yeni Dəhli yoluna necə həsrətlə baxdığımı göstərmək istəyirəm. Möminə Xatun türbəsi Ulu Öndərin büstünün yaxınlığında idi. Biz piyada gəzdik və görüş anı gəlib çatdı. Sözlər yetərsiz... An əvəzsiz idi... Mən ziyarət etmək arzusunda olduğum, bir Ulu Ana kimi sevdiyim Möminə Xatun türbəsinə ziyarət edirdim! Möminə anamı görürdüm. Bəziləri ziyarətə gedir, lakin, Ananın kim olduğunu belə dəqiq bilmirlər, sadəcə, bir Şahanə əsər görmək istəyirlər.

İllərin həsrətini sonlandırırıram deyə bilmərəm, neçə yaşım var ki, 11. Buna son illərin, Adil əmim deməşkən, Yavru Vətənsizliyinin sonlandırılması demək olar... atamın söhbətini eşidirdim. O sürücü-bələdçiye deyirdi: "Mən 33 il olar ki, Naxçıvana gəlməmişdim, o vaxtlar SSRİ rəhbərliyi Naxçıvanın qeydinə qalmırdı. İndi olan çox şeylər o vaxt yox idi... Ancaq indi... İndi elədirmi?" Elə deyil. İndi Naxçıvan elə gözəldir ki... İkinci Şuşadır, ikinci Şuşə... səfəlidir. Yollar o qədər hamar və təmizdir ki, heç kəs qıymaz bir çöp atmağa - səhvən belə, yol kənarları da yaşıllıqlar, meyvə ağacları, ağacların çoxusu mövsümlə əlaqədar olaraq meyvəli, barlı... Barlı ağaclar necə də gözəl görünürdü.

Mən türbəni gördüm. Qarşımda əzəmətli «Azad qadın» heykəliydi sanki, onun əzəmətinə bir daha baxırdım, donub qalırdım, heyrətlənirdim.

Gözümdə türbə haldan hala keçirdi: Hüseyn Cavid heykəlinə, Şadlinskiyə, Rəvana, Nadir şahə bənzəyirdi, Günnütüm, Əcəminin dövründəki Naxçıvanı gözəlirm önünə gətirirdi. Mənə elə gəlirdi ki, Əcəmi də mənimlə bərabər əlində Əlincə boyda türbə gəldiyinə baxırdı və qürurlanırdı...

Necə baxdımsa, əlimdəki gülü məzar üzərinə qoymağı unuttum, özümü toplayıb gülü Möminə anamın uyuduğu məzarın üzərinə qoydum. Ancaq televiziya və internetdə gördüyüm məzara az qala sarılacaqdım. Ulu anamızın türbəsinə gördüyümə görə o vaxtdan özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. Çox arzusunda olduğum bir hərəkət etdim: Möminə Xatun türbəsinin yanında ona həsr etdiyim eyniadlı şeirimi söylədim;

Öz-özümə danışdım: İnanıram, şeirimi ruhun bəyənər, Ulu Anam! Araşdırma fəaliyyətimin altı ilinin altısında da arzuladığım türbənin içini də, çölünü də ziyarət etdim, türbənin qapılarını açarkən nə görəm? Naxçıvanın Ulu gözəlinin-Möminə Xatun anamın rəsmi. Mən onun rəsmi gördüm. Fikrim zaman maşınında idi, fikrim, xəyalımla birlikdə «Şehrli xalça»ya minib bir anlıq uçduq 1136-cı ildə Şəmsəddin Ulu Babamın Eldəgizlər dövlətini qurduğu zamandan, Möminə Xatun türbəsinin tikilməsinə qədər bir yola. Yolda Arslanları, Pəhləvanları gördüm, türbənin açılışını gördüm, lakin, heyf o rəsmi görmədim. O rəsm köhnə deyildi və açılışda görünməməyinin səbəbi də elə bu idi.

Məzarına sarılacağım Ulu anamın rəsmi öpəcəkdim az qala. Niyə də, öpməyim, axı arzularımdan biri də onu görmək idi, Ulumun türbəsinə görmək idi, tabloun yanında şəkil çəkirdim. Yanındakı heykəlcik kimin heykəlciyi idi? Elə bildim, Nəsiminin heykəlinin maketidir. Axı, Nəsimi hürufi idi və hürufilik Naxçıvanda daha məşhur idi. Lakin, bu heykəlcik Əcəmi Naxçıvanının heykəlciyi idi. Əcəminin heykəlciyi olsa da, Nəsimiyə oxşayırdı, o, Nəsimidən fərqli olaraq türbə boyda zəhmətini görürdü və bu duruşu da fəxrədən, qürurdan idi. Yanında Şəmsəddin Eldəgizin də portret-tablosu var idi. Elə bil sarayda olduqları kimi idilər. Bəy və xanım bir yerdə sarayda oturmuşdular.

Və yenə Əcəmi (Əcəmi-Əcəmli, Azərbaycanlı)...

Bu, heykəlcik deyildi. Bu, bəlyef idi. Əcəminin məğrur başının altında gözəl əl yazısı kimi yazılmışdır: «Əcəmi Naxçıvanı».

O, bu bəlyefdə də məğrur idi, belə də olmalıydı, Yusif ibn Küseyir türbəsinə, Möminə Xatun türbəsinə və bir çox memarlıq incilərini tikdiyinə görə... bu bəlyefin rəsmi bundan sonra təsviri incəsənət dərində görəcək, bu bəlyefi canlı gördüyümü deyəcək və həmin bəlyefi çəkəcəkdim. Yaddaşımda zaman-zaman VARAQLANACAQDI NAXÇIVAN XATİRƏLƏRİ... Orada şəkillərdə o vaxtlar kəsilmiş pulları və internetdə gördüyüm, şeirimdə də adını çəkdiyim Cuğanın şəklini gördüm... Həmin an düşüncəmdə yeni Naxçıvan şeirim bitirdi, göyərirdi:

Sonra əlimi toxundurdum muzeydəki xatirə dəftərinə... Bu, o demək idi ki, mən Möminə anamdan ayrılırdım...

Burada da «Dünyamsan Azərbaycan» adlı şeir kitabımdan «Möminə Xatun türbəsi» (04. 09. 2018) adlı şeimin iki bəndini xatirə dəftərinə göçürməklə, bir də görüşmək diləyiylə ruhən orda qaldım:

Bundan sonra iki şeir kitabıma avtoqraf yazıb imzalayaraq verdim Möminə Anama. İnanıram ki, Onun böyük ruhu oxuyar və şad olar... Şəmsəddin Eldəgizin arzusu - Naxçıvanı Şərq paytaxtı etmək, gözəlləşdirmək idi. İndi isə Eldəgizin ruhu şaddır-Naxçıvan ellərin sevimli yarı, İslam Mədəniyyətinin paytaxtıdır. Onun arzusunun ikinci bəndini isə Ulu Öndər və onun davamçıları yerinə yetirdilər.

Bu arzunu gerçəkləşdirən cənab sədr Vasif müə-

GƏZDİM, GÖRDÜM, YAZDIM...

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

«NƏNƏSİM»İ DƏ GÖRDÜM!

«Ölüm qapının kandarındaydı... »

Azər Turan.

Səma şairiyim.

Hüseyn Cavid

Bu görüş də Möminə anamla görüşüm kimi önəmli idi. Çünki, onu yeddi il əvvəldən tanıyır, onu idealım sanırdım. Hal-hazırda da O və ailəsi idealımdır. İstərdim ki, Onun və ailəsinin haqqında bu bölmədə yazım. Lakin məlumatları bundan sonrakı son fəsildə yazacağam.

Yenə də sözlər yetərsiz idi onun ziyarətgahına aparən yolla gedərkən... Yenə sözlər yetərsiz idi, söz deyə bilmirdim.

Naxçıvan haqqında arzuladığım ən böyük arzularımdan biri də reallaşırdı. İnana bilmirdim, «Nənəsim»i (Hüseyn Cavid qızı Turanı belə çağırırdı), Ərtoğrul qeyrətli Ərtoğrolu və Ərənindən dərslər alan Mişkinazı xəyalən ziyarət edə-cəydim. Səma şairi olmağı mənə öyrədən, hərdən uçmaq istəyimə yol açan və mənə səma şairinin səma şagirdi edən Hüseyn Şekspri, Hüseyn Rasizadəni və Hüseyn Cavidə ziyarət edəcəkdim!

Onu deyə bilərəm ki, Naxçıvanlıların (Cavid ailəsini) dəfn sərəncamını imzalayan Naxçıvanlı (Ulu Öndər Heydər Əliyev), türbənin memarı da Zəngəzurlu - Naxçıvanlıdır (Ulu Öndərin əziz qardaşı rəhmətlik Həsən Əliyevin oğlu Rasim Əliyevdir) gərgin əməyi sayəsində bu sənət abidəsi ərşəyə gəlmişdir. ...Lap kiçik yaşlarımda onun “Şeyda” pyesini oxumuşdum. Həmin vaxtdan bir sual mənə düşündürürdü: “Bu pyesi və Cavidə (yazanı) niyə uşaqlar tanımır?” Mən Cavidə “İblis”dən yox, «Şeyda» dan tanıyırdım, bir az böyüyəndən sonra onun əfsanəvi bir şəxsiyyət olduğunun fərqi vardı. Onda qəlibinə sığmaz böyüklük gördüm. Onun türkçülük üçün necə canından keçdiyini anladım. Ondan danışmağımızın saatlar yox, günlərlə vaxt apardığını fərq etmiş oldum. Onu idealıma çevirdim. Cavidə ziyarət edə-cəyimə o qədər sevinirdim ki, fikrim “Şeyda”da idi.

Naxçıvana getməyimdən bir il əvvəl İsmayıl Şıxlının 98 illiyinə (indi 100 illik yubileyidir) “İsmayılız intizarla” ssenarisini bitirdikdən sonra Hüseyn Cavidin “İblis” seriyasının motivləri əsasında “İblis 1” və “İblis 2” ssenarilərini yazacağdım, lakin fikrimi dəyişdim. «Cavidin əsərlərinə ssenari yazmaq üçün Onun ocağına getmək lazımdır» dedim. “İblis 1” və “İblis 2”ni yazmadım. Ziyarətdən sonra yəqin ki, yazaram, - deyə qərarımı verdim.

Yolda olarkən bir abidə gördüm. Abidə mükəmməl - abidə insan, əsl abidəsi ucaldılacaq şəxs idi. Bu Cəlil Məmmədquluzadənin abidəsi idi. Abidənin yanında duraraq şəkil çəkdirdim və bu mükəmməlliyyətə acgözlüklə baxaraq avtomasına mindim. Artıq çatmışdıq... Ən çox sevdiyim, sevil-məməsi mümkün olmayan bir şairin, dramaturqun, publisistin, türkçünün yeni standartlı türbəsinə çatmışdım.

Biri var yazıçı ölən, dəfn oluna, hamı gələ baş sağlığı verən, vəfat edəndə Allahdan rəhmət diləyə, məzarı üzərinə qərənfil qoyub ayrılma... biri də var yazıçı canı-qanı ilə xalqının dostu olduğu, onu canından çox sevdiyi, onun üçün şam kimi ərimeyi üstün tutduğu halda zorla, şər-böhtanla öz xalqının düşməni elan edilə, öldürülə, dəfn oluna, qərrib məzarlı ola, ilk dua eləyəndə gəlsin dəfn edilənin 100 yaşında dua etsin... Məzar 59 yaşından 99 yaşına qədər gözləsin həqiqəti, vətəninə dönməyi... «Nənəsim»i təsəvvürümə gətirirdim. 40 il atasını gözlədi. Səbrlə, qərarla, qürurla... Atasını tapmaq üçün əlindən gələni etdi... Heyif Mişkinaz Hüseynini

görmədi, getdi. Ərtoğrul da görmədi atasını, atasından sonra ilk o rəhmətə getdi. Ən son da «Nənəsim», yəni Turan... Nə olsun, görüşdülər. Sağ vaxtı necə ki, 1936-cı ildə görüşmüşdülər, indi də ruhlar və məzarlar görüşür, intizarlarına tanrı tərəfindən son qoyulduğu üçün gülümsəyirlər. Ölümün onları ayırmadığını, əksinə, birləşdirdiyini iblislər zənn etmədilər. Elə də oldu. 2004-cü ildə ölüm qapının kandarındaydı və Turan Cavid haqqın rəhmətinə qovuşmuşdu. Beləcə, Cavid Naxçıvanla və ailəsiylə yenidən bütünləşdi, birləşdi. Eynən 1936-cı ildə olduğu kimi...

Türbəni ziyarət etdikdə bir daha başa düşdüm ki, Hüseyn Cavid son günlərində adlandırdığı “Bizim Naxçıvan”ın əsas simvollarından biridir. Cavidin ruhu qırx bir ildə (1941-1982-ci illər) məzarını ziyarət edən bir adam görməsə də Rusiyadan, Uzaq Sibirdən Akademik Milli Dram Teatrında tamaşaya qoyulmuş “Səyavuş” (1950-ci illər) pyesini həmin lojadan izləyirdi. Nə yazıq ki, pərdəni zamanından tez bağladı Mircəfər Bağirov və ona bənzər ermənilər. Axırda onun da pərdəsini bağladılar “Stalinin ölümü” tamaşasından sonra. Faciələrin Cavidə də faciəvi şəkildə öldürüldü.

Mən “Cavid” (Hüseyn Cavidə həsr olunub) poemamı bir il əvvəl yazmışdım. İndi Cavidlərlə üz-üzə idim. “Cavid” poemamı asta-asta pıçıldayırdım:

»

Bəli, bu, mənim üç hissəli “Cavid” dramatik poemamdır. Bu əsəri bir il əvvəl yaşadığım Xırdalan şəhərində yazmışam. Cavidlər türbəsi, Cavidlər ruhu ilə görüşümə ərənə gətirdiyim payımdır. İndi bu poemanı bir daha deyirəm ki, qəlbimin səsi ilə Cavidlərə oxuyurdum - eyni türbədə uyuyan Cavidlərə.

Ancaq 2004-cü ildə qovuşmaları elə şirin idi ki, təsəvvürə gətirəndə adamın gözü yaşarır. 50 il bir olmağı gözləyən ailə... və ən şirin, ən canalıcı qovuşma... Bu Cavidin «beş günlük» 59 illik dünyası deyildi. Cavid planeti hələ də yaşayır və orada həqiqi və dramatik faciələr o qədərdir ki, adam özünü saxlaya bilmir, bədənə çimçəşir, tükləri biz-biz olur.

Gəldim... Gəldim ədəbiyyatın və ədəbiyyatçıların Qibləsinə... Adamın soyuq notlarına toxunan, bədbin və nikbin notlarına toxunan Hüseyn Cavid məqbərəsinə... Gəldik də boşluq görmədim. Cansız olsa da o, bir büst hər şeyi doldururdu. Həyatın hər şeyi əks olunmuşdu orda... Bir də o büstə baxarkən Hamlet Xanizadə yadıma düşdü... “Cavidə xatırlarkən” filminə nə qədər baxsam, o qədər tüklərim biz-biz olacaq, bədənə çimçəşəcək”.

Bir anlıq aşağıya, məzarlar olan hissəyə, «bir ailənin qovuşağı»na baxdım. Ailənin dörd üzvünün də ruhu gözümün önündə canlandı. Onlar mənə gördülər və gelişmə sanki sevindilər. Gözüm qovuşan son ruhda idi: Turan Rasizadədə, «Turanciyim»də, Turan Caviddə və nə-

GƏZDİM, GÖRDÜM, YAZDIM...

(Əvvəli 12-ci səhifədə)

Mən ədəbiyyatda ədəbiyyatlaşan (yoxsa, əbədiləşən) ədəbiyyatçını ziyarət etdim, təkcə Hüseyn Şekspiri, Hüseyn Cavid yox, filmdə Koroğlunu Koroğlulaşdırmaq istəyən, lakin Koroğlu kimi ölən bir Koroğlunu ziyarət etdim, təkcə Cavid yox.

Qovuşuğa baxıb dərin fikrə daldım. Fikirdən ayrıldıqdan sonra isə Naxçıvandakı digər böyük arzumu reallaşdırdım, ona həsr etdiyim və «Hərdən uçmaq istəyirəm» şeir kitabımdan «Hüseyn Cavid» adlı şeirimi söylədim;

Ustadın yanında ustadı vəsf etmək... Bundan böyük şərəf olmaz bir gənc yazarı üçün... Ustadı və ailəsini görmək... Bundan böyük sevinc olarmı bir gənc yazarı və bir gənc yazarın ailəsi üçün... Olmaz... Onun zirvəsini gördüm və o zirvəni heç kəs fəth etməz, edə bilməz, bacarmaz qənaətinə gəldim. Mən çox xoşbəxtəm ki, ona həsr etdiyim şeirimi onun məqbərəsində deyə bildim, çox xoşbəxtəm ki, ustadın yanında ustadı vəsf etmək şərəfinə nail oldum. Bir də qovuşuğa sonuncu varan şəxsin - «Nənəm»in məzarına necə dərin düşüncə ilə baxdığımı unutmaram!

Bəhruz Kəngərli.

Fikir və duyğularıma yaxşı notlarla toxunduqdan sonra deyə bilərəm ki, xalqımızın rəssamı, əməkdar, realist rəssam, kökünün ucu-bucağı qədim ellərə, dayağı qədimlərə gedib çıxan Kəngərli elinin davamçısı rəssam Bəhruz Kəngərlinin heykəlini görmək istədim. Çünki, son misralarını dilimdə əzbər etdiyim bir şeir də ona həsr etmişdim. Həmin şeirin adı rəssamın adı ilə bağlıdır: "Bəhruz Kəngərli"dir. Bu şeiri şeir yazmaq üçün «yola vermək» xatirinə yazmamışdım. Bu şeir mənim ilhamım yol verməsəydi və kağızımda yazılmasaydı şeir olmazdı. Şeir mənalı və məlumatlı idi. Şeir eyni adda - «Hərdən uçmaq istəyirəm» adlı şeir kitabımda çap olunmuşdur. Həmin şeirimi diqqətinizə çatdırıram;

İndi Bəhruz Kəngərli haqqında məlumat verə bilərəm. Bəhruz Şamil Kəngərli Azərbaycan rəngkarlıq sənətində ilk akademik rəsm üslubunda işləyərək realist əsərləri ilə novatorluğa yol açmış Azərbaycan rəssamıdır, yəni «realist» ifadəsini təsadüfən işlətməmişəm.

Bəhruz Şamil Kəngərli 1892-ci ildə yanvar ayının 22-də Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur. Rəssamın doğma anası Əzizxanım Bəhruzun körpeliyində vəfat etmişdir.

Bəhruz Kəngərli atasının evə gətirdiyi kitab və şəkili kitablardan faydalanır, kiçik yaşlarından rəsm çəkməyə maraq göstərir, şəkillərin surətini çıxarmaqla məşğul olur, rus dilini öyrənərək özünün bilik səviyyəsini artırmağa çalışır. Elə həmin vaxtlardan eşitmə qabiliyyətini itirən balaca Bəhruz özünün xəyal aləminə qapılaraq bütün vaxtını şəkil çəkməyə sərf edir. Atasının abunəci olduğu "Molla Nəsrəddin" jurnalını və-rəqləmək Bəhruzun mənəvi aləminə qida verirdi. O, jurnalda dərc olunan felyetonlarla, karikaturalarla tanış olur, məzəli şəkillərin üzünü çıxarmaqla rəsm çəkməyin sirlərini öyrənirdi. Bu ilk vərdişlər Bəhruzun rəssamlıq sənətinə sevgisini gücləndirirdi. Bu məqsədlə Bəhruz Kəngərli 1910-cu ildə Tiflis rəssamlıq məktəbinə daxil olur. Zaqafqaziyanın mühüm mədəni mərkəzi Tiflis şəhərində "İncəsənəti təşviq cəmiyyəti" nəzdində təşkil edilmiş rəssamlıq məktəbinin ilk azərbaycanlı məzununu olan Bəhruz Kəngərli orada özünün istedadının hərtərəfli inkişafı üçün əlverişli zəmin tapır.

Akademik M.C.Cəfərovun xatirəsində Bəhruz Kəngərlinin 1919-cu ildə balaca bir otaqda nümayiş etdirdiyi sərgisi haqqında maraqlı məlumat verilir: "O, bir-bir əsərlərini göstərib həvəslə uşaqlara izahat verirdi və arabir gülümsəyib deyirdi: "Əl vurmaq olmaz, olmaz əl vurmaq". Mən həmişə üzü tutqun, qaşları çatılmış olan rəssamı birinci dəfə gülümsəyən gördüm".

Uşaqlar, yeniyetmələr rəssamın sərgilərinə tamaşa edə, naturadan şəkil çəkərkən başına toplaşar, məharətinə heyran-heyran baxaraq zövq alardılar. Belə əyani rəsm vərdişləri sənət həvəskarları üçün canlı ibrət və təcrübə məşğələlərinə çevrilirdi. Təsadüfi deyildir ki, Naxçıvanda sonralar rəssam kimi tanınmış Hüseyn Əliyev, Adil Qaziyev, Şamil Qaziyev, Əyyub Hüseynov, Bağır Maratlı kimi gənclər Bəhruz Kəngərlini özlərinin ilk müəllimi sayır, yüksək qiymətləndirirdilər.

Bəli, sonralar Hüseyn Əliyev rəssam olur. Yaxşı rəsmlər çəkir. Bəhruz Kəngərlinin ruhu isə indi çox şadıddır. Sənətdə ruhu yaşadığına görə.

1917-ci ildə Bəhruz Kəngərli Naxçıvan "Xeyriyyə" məktəbinin nəzdindəki "El güzgülü" adlı teatr cəmiyyəti tərəfindən tamaşaya qoyulmuş Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər" komediyasının səhnə tərtibatını, dekor və geyim eskizlərini icra etmişdi. O, həmçinin 1918-ci ildə tamaşaya qoyulmuş "Ölülər", "Pəri Cadu", "Hacı Qara" kimi əsərlərin səh-

nə tərtibatını vermiş, bundan əlavə teatrın arxa səhnəsi üçün dağ mənzərəsini təsvir edən irihəcmli panno çəkmişdir ki, sonralar ondan müxtəlif tamaşalarda istifadə olunurdu.

O, sovet dövründə cəmiyyəti iki il yaşayır və bu iki ildə onun ən tanınan əsərlərindən biri də "Qızıl əsgər" əsəri olur.

Bəhruz Kəngərli elə tez getdi ki, sovetlərin onu tarixdən silməyə macalı da olmadı. Halbuki, Azərbaycan SSR-nin ilk günlərindən «Qırmızı terror»u vardı.

Bəhruz Kəngərlinin səhhəti yaxşı olsa idi, neçə illər yaşayacaqdı, neçə illər neçə-neçə əsərlər, incilər yaradacaqdı. Lakin 1922 dedikdə, zaman maşınımız ora çatmağa xəyal edir. Bəhruz Kəngərli 1922-ci ildə ciyər xəstəliyindən vəfat etdi. Ciyəri başına bəla açan tək o deyildi... Nikbin ola bilərəm, müqayisə edə bilərəm 1922 ilə 2018-ci... 1922-ci ildə rəssamlıq Əzim Əzimzadənin və Oskar Şmerlinqin "Molla Nəsrəddin"-indən öyrənilirdi. Ancaq indi, o qədər rəssamlıq məktəbi var ki, (bir neçəsi də Naxçıvandır) "Molla Nəsrəddin" məktəbi bunlardan sadəcə, lap cüzişidir. Lakin bunu deyə bilərəm ki, Əzim Əzimzadə Mirzə Qədimdən, Bəhruz Kəngərli Əzim Əzimzadədən, Hüseyn Əliyev Bəhruz Kəngərliyə, adlarını çəkmədiyim digər dəyərli rəssamlarımız Hüseyn Əliyevdən, gənc rəssamlarımız onları öyrədən müəllim rəssamlarımızdan öyrənə-öyrənə yaranıb və ərsəyə gəlib Azərbaycan rəssamlığı və Azərbaycan rəssamları.

Bəhruz Kəngərlinin heykəlini görərkən mən oranın panoramasını çəkdim. Şəkil əbədi məndə qalacaq, bunu bilərəm. Heykəli görərkən mən böyük bir «realist Azərbaycan» rəsmini görürəm, və bu rəsmi çəkən - BİR REALİST OLAN BƏHRUZ KƏNGƏRLİDİR!

35

Əvvəldə qeyd etdiyim kimi atamın özündən eşitdiyimə görə Naxçıvanın Şahbuz, Culfa, Ordubad, Şərur, vaxtilə Şərurun tərkibində olmuş, hazırda müstəqil rayon olan Sədərək bölgələrindən tələbə yoldaşları olmuş, bildiyimə görə onlar çox mehriban tələbəlik dövrü keçirmələrinə baxmayaraq, torpaqlarımızın işğalı, dövlət qulluğunda canla-başla ölkəmizə xidmət etmələri bəzilərinin bir neçə il bir-birləri ilə görüşmələrinə imkan verməmişdir. Belə ki, ilk gün biz ziyarətlərimizi başa vurduqları sonra geyimlərimizi dəyişmək və şam etmək üçün «Təbriz» mehmanxanasına qayıtmışdıq. Otaqda olarkən daxili telefon zəng çaldı və telefonu atam götürdü. Məlum oldu ki, tələbəlik vaxtı atamın qrup yoldaşı olmuş, uzun illər yalnız telefon vasitəsi ilə əlaqə saxladığıları, həmin vaxt Naxçıvan Respublika prokurorluğunda məsul vəzifədə çalışan, atamın hətta mobil telefonunda da adını «Əmi» kimi qeyd etdiyi Ələddim əmim Məmmədovdur. O, atamın təklifinə əsasən biz qonaq qaldığımız otağa gəldi. Bizimlə həqiqi əmi istəyi ilə görüşdü, «xos gəlmisiniz, həmişə siz gələsiniz» dedi. Sonra isə atamla bir-birlərinə sarıldılar. O, anları xatırladıqca həyəcanlanıram. Mənə elə gəldi ki, onlar həqiqətən otuz ilin həsrətini aradan qaldırmaq üçün bir-birlərinə belə sıx sarılmışdılar. Bir-birlərindən hal-əhval tutdular. Mən öyrəndim ki, gələcimiz barədə atam əmimə, yəni «Əmi»yə məlumat vermişdir. Mehmanxanada qalmağımızı əmim atama irad tutsa da atam vəziyyəti ona izah etdikdən sonra o, razılaşmağa məcbur oldu. O, bizi Naxçıvan şəhərində yaşadığı evinə qonaq dəvət etdi, lakin atam növbəti

dəfə gələndə hökmən onlarda qonaq olacağına söz verdi. Elə bu vaxt mehmanxana işçiləri bizi mehmanxananın restoranında bizim üçün ayrılmış masaya dəvət etdilər. Atamın təkidlə təklifinə baxmayaraq, Ələddin əmim istirahətimizə mane olmaq istəmədiyini, axşam görüşüb çay süfrəsi arxasında söhbət etməyimizi məsləhət görüb özü bizimlə hələlik xudafizləşib getdi. Şam yeməyindən sonra yenə də Ələddin əmi bu dəfə atamın mobil telefonuna zəng edib mehmanxananın foyesində «gözlədiklərini» bildirdi. Mənim üçün maraqlı idi ki, Ələddin əmi bizi kiminlə gözləyir? Bacımla anam bir az yorulduqları üçün dincəlmək istədiklərini bildirdiklərindən onlar otaqda qaldılar. Lakin atamla mən şeir kitablarımın da iki dəst götürüb aşağıya düşdük. Mehmanxananın foyesində Ələddin əmidən əlavə bir nəfər də dayanıb gözləyirdi. Söz yox ki, mən onu tanıyırdım. Eyni ilə Ələddin əmi ilə görüşümüz qaydasında həmin əmi ilə də görüşdük. Məlum oldu ki, bu Yusifəli əmidir. Tələbəlik vaxtı atamın həm qrup, həm də otaq yoldaşı olub, onlar bir qabdan yemək yeyiblər. Hətta may tətillərində ata babamın evində də qonaq olublar. Mən bunu atamın albom fotosəkil-lərində də görmüşdüm. İndi isə həmin şəxsi xeyli yaşlanmış halda əyani görürdüm. Bunun özü də yaddaqalan və heyranedicidir. Sonra atam mənə məlumat verdi ki, Ələddin əmi və Yusifəli əmi hər ikisi böyük şairimiz Məmməd Arazın doğulduğu Şahbuz rayonundandır, onlardan Ələddin əmi Rəməşen, Yusifəli əmi isə Kükü kəndində doğulublar. Onların bu mehribanlığı mənə məftun etmişdi. İstəyirdim ki, «Şərli Xalat»a minib onların tələbəlik dövrünə uçum və mən də ani də olsa xəyalən onlarla tələbə yoldaşlığı edim. Artıq qaranlıq düşmüşdü və küçə fənərləri yandırılmışdı. Naxçıvanın gecəsi gündüzü qədər füsunkar, cazibədar görünürdü. Elə bil ki, mən Bakıdan Naxçıvana uçmamışdım və yuxarıda göstərdiyim ziyarətəhləri ziyarət etməmişdim. Elə bil bu ziyarətlər mənə xüsusi enerji vermişdi. Özümü o, qədər gümrəh, rahat, yorulmaz hiss edirdim ki... Atamın tələbə yoldaşları xatirələri çözləyib aparmışdılar otuz il əvvələ... elə şirin-şirin xatirələrini çözləyir, bəzən biri-digərinin tələbə vaxtı olan hərəkətlərindən danışır, gözləri yaşarana kimi ürəkdən qəhqəhə çəkib gülürdülər də... Mənə elə gəlirdi ki, onlar həmin anda bu gözəl şəhərdə yalnız özlərini, özlərinin tələbə dünyasından başqa heç nəyi görmürdülər... Nəhayət qısa da olsa öz ələmlərindən ayrılıb mənimlə maraqlanmağa başladılar, iki şeir kitabımın çap olunduğunu bildikdə çox sevindilər. Mən hər iki əmimə aftoqrafımı yazdığım şeir kitablarımı hədiyyə etdim. Yusifəli əmi dedi ki, çap etdirməsə də o, özü də arabir şeir yazır. Hətta torpaqla bağlı bir şeirini oxudu, mənim çox xoşuma gəldi. Ola bilsin mənim yanımda tələbəlik xatirələrini çox cılpaqlığına qədər danışa bilmirdilər və yaxud da həqiqətən də havanın həmin vaxt çox sərin olduğunu, bəlkə də sabah daha çox yerləri yorğun halda gəzməməyimi nəzərə alaraq «qardaş oğlu sənə soyuq dəyər, sənə otaqda dincəlməyin məsləhətdir» deyib mənə mehmanxanadakı otağa yola saldılar, hələ buna qədər hər iki əmim atamı ailəlikcə təkidlə evlərinə qonaq dəvət etdilər, alınmadıqda isə yazı-pozu sahəsində mənə müəyyən tövsiyələr verib uğurlar dilədilər. Məni əmin etdilər ki, mehmanxananın yaxınlığındakı İsmayıl xan hamamının həyətidə oturub çay